

דף הרחבות לנושא –

יחידה 7 בסדרת: **תפילת הציבור**

קריאת התורה – חובת היחיד והציבור

יחידה מספר 16

❖ **האם משה רבינו תיקן את קריאת התורה?**

בלשון הגמרא במסכת בבא קמא שהובאה ביחידה משמע שהנביאים בתקופת משה תיקנו את קריאת התורה. בירושלמי משמע שהכוונה היא למשה רבינו עצמו!

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מגילה פרק ד הלכה א

משה התקין את ישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד שנאמר "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל", עזרא התקין לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה

נעיר שלוש הערות ביחס לדברי הירושלמי:

א. הירושלמי מבסס את חובת קריאת התורה על הפסוק "וידבר משה את מועדי ה'". האם הפסוק מורה על חובה דאורייתא?

ב"ח אורח חיים סימן תרפה אות א

בפרק מרובה אמרו: משה רבינו עליו השלום תיקן במדבר שיהו קורין בתורה, אלא שבא עזרא ותיקן תלתא, ובירושלמי נמי איתא: "משה תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות וימים טובים וראשי חדשים ובחולו של מועד, שנאמר 'וידבר משה את מועדי יי' אל בני ישראל', ומביאו הר"י בפרק הקורא עומד. השתא לפי זה ודאן כל קריאה בשבתות מן התורה כפירוש רש"י אלא שלא היה סדר מיוחד לכל קריאה

כמובן שרוב ככל הפוסקים חולקים עליו.

ב. מצד אחד, משמע קצת שמדובר בתקנה שונה. משה מדבר את מועדי ה' אל בני ישראל. משמע שמדובר בתקנה לקרוא בימים טובים את עניינו של החג. מצד שני, מהסמיכות לתקנת עזרא משמע שמדובר בתקנה מקבילה. הכסף משנה מסביר שאכן הכוונה היא לאותה התקנה:

כסף משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יב הלכה א

כלפי מה שאמרו עמדו נביאים ותקנו כתב רבינו משה רבינו עליו השלום שהוא היה הנביא הגדול וכל נביאים שבדור בית דינו הוא ועוד שלא עשו דבר אלא בהסכמתו, ואם כן אליו ראוי ליחס העניין

ג. לגבי שני וחמישי: לכאורה בבבלי נשמע שתקנת שני וחמישי הייתה כבר בזמן מתן תורה. לעומת זאת, בירושלמי משמע שזו תקנה שהתחילה בימי עזרא בלבד! במראה הפנים משמע שיש מחלוקת בין התלמודים:

מראה הפנים מסכת מגילה פרק ד הלכה א

הכא קאמר שעזרא התקין לישראל שיהא קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה. ובבבלי פרק מרובה דף פ"ב גבי עשרה תקנות תיקן עזרא שקורין במנחה בשבת וקורין בשני וחמישי וכו' פריך על הא דקאמר עזרא תיקן בשני ובחמישי והא מעיקרא הוה מיתקנא

באגרות משה מסביר שאין מחלוקת. אופי התקנה השתנה כל כך שבירושלמי מייחסים את תקנת שני וחמישי למשה בלבד:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן ח

מה שלא הזכיר הירושלמי גם שני וחמישי שהרי בתקנה אחת עם שבת נתקנה הוא משום דסובר הירושלמי דבשבת תיקן משה גם מנין הקרואים ובשני ובחמישי תיקן רק הקריאה לחד גברא ועזרא תיקן המנין שיהיו שלשה

❖ **מצוות שופר – לשמוע או לתקוע?**

רבות יש לפלפל בסוגיה זו. נציין את שיטות הראשונים המרכזיות בלבד:

שאלתות דרב אחאי פרשת וזאת הברכה שאילתא קעא

שאלתא דמחייבין דבית ישראל למתקע בחצוצרתא בחד בתשרי, דכתיב בחדש השביעי וגו' ... מיקמי דמצלי דמוסף בעי למיקם שליחא דציבורא אכרעיה, וכולי עלמא יתיב, ונשקול חצוצרתא בידיה ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו לתקוע בשופר ואשר החיינו, ונתקע ... וכי דתקע צריך לברך והדר מיתקע, כדתנן כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן, אף על גב דאיכא למימר דילמא מיקלקל שופר

מדברי השאלות משמע שהמצווה היא לתקוע. כך גם משמע בסמ"ג:

ספר מצוות גדול עשין סימן מב

מצות עשה לתקוע בשופר בראש השנה שנאמר (במדבר כט, א) יום תרועה יהיה לכם.

הרמב"ם, לעומת זאת, אומר שהמצווה היא לשמוע:

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קע

היא שצונו לשמוע קול שופר ביום ראשון מתשרי והוא אמרו יתעלה בו (פינחס כט) יום תרועה יהיה לכם.

וכן מחדד את דבריו בתשובה:

שו"ת הרמב"ם סימן קמב

השאלה הכ"ד שאלה מה ההבדל בין לשמוע קול שופר ובין על תקיעת שופר? התשובה – ההבדל ביניהם גדול מאד. וזה שהמצוה המחויבת אינה התקיעה, אלא שמיעת התקיעה, והיוצא מזה, שאלו היתה המצוה המחויבת היא התקיעה, היה חייב כל אדם ואדם מן הזכרים לתקוע, כמו שחייב כל אדם ואדם לישב בסוכה וליטול לולב, והשומע, שלא תקע, לא היה יוצא ידי חובתו, והיה גם כן התוקע, שלא שמע, יוצא ידי חובתו, כגון אם סתם אזניו תכלית הסתימה ותקע, היה יוצא, משום שתקע. ואין הדבר כן, אלא המצוה היא השמיעה, לא התקיעה, ואין אנו תוקעין, אלא כדי לשמוע, כמו שהמצוה היא ישיבת הסוכה, לא עשייתה, ואין אנו עושין, אלא כדי לישב, ולכן נברך לישב ולא נברך לעשות, ונברך לשמוע קול שופר, ולא נברך על תקיעת שופר.

הרא"ש מסכם את המחלוקת:

רא"ש מסכת ראש השנה פרק ד סימן י

ור"ת כתב שיש לברך על תקיעת שופר משום דעשייתה היא גמר מצותה. וראב"י הביא הירושלמי תוקע שופר צריך לברך אקב"ו לשמוע בקול שופר ושהחיינו ואח"כ תוקעין. וכן כתב בה"ג הא דמברכים לשמוע בקול שופר ולא מברכים לתקוע בשופר או על תקיעת שופר כמו על מקרא מגילה משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא ולא בתקיעת שופר

❖ ראיות נוספות להבנה זו

רשימות שיעורים (רי"ד סולוביצ'יק) מסכת ברכות דף ב עמוד א

ועוד יש להביא ראיה שקיום מצות תלמוד תורה שבכתב מתקיימת רק על ידי קריאה בפה, דאיתא לקמן (דף טו ב): "תניא רב עובדיה קמיה דרבה 'ולמדתם' שיהא לימודך תם, שיתן ריווח בין הדבקים, עני רבא בתריה כגון על לבבך על לבבכם וכו'". והעיר מרן הגר"ח זצ"ל דלפי הראשונים שסוברים שרק הפרשה הראשונה של קריאת שמע היא מדאורייתא הרי פסוק זה ד"ולמדתם" מפרשה השנייה של שמע דרק מדרבנן הוא, וצ"ע איך דרשין מיניה דין דאורייתא שיהא לימודך תם לגבי מצות קריאת שמע?

וביאר הגר"ח זצ"ל דמוכח מהגמרא דבאמת דין "לימודך תם" הוי דין במצות תלמוד תורה שבכתב מדאורייתא, דאית בה דין קריאה, ומשום הכי חל בה דין להפריד בין הדבקים. וכיון שקריאת שמע הוי קיום של מצות תלמוד תורה שבכתב, ממילא חל בקריאת שמע דין זה דלימודך תם להפריד בין הדבקים. ולפי זה י"ל דמדן קריאת תורה שבכתב שחל בקריאת שמע חל בה נמי דין שכל אות ואות ישנן בפיו, ומשום הכי ליכא בקריאת שמע דין שומע כעונה

❖ נפקא מינה לשמיעת פרשת זכור כאשר הקורא מכוון לקרוא בתורה ולא לקיים את מצוות זכור

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן נח

נשאלתי, באחד שלא שמע פרשת זכור ונתכוין לצאת ידי חובתם בזמן קריאת התורה בפרשת השבוע, סוף פ' תצא, אם יצא האיש הזה ידי"ח מצוה זו, הואיל והקורא לא כיון להוציא בזה.

הנה לכאורה יש לומר שכיון דבלאו הכי הקורא מכוין להוציא את הרבים במצות קריאת התורה ואנו אומרים בזה שומע כעונה בשביל מצות קריאת התורה ונחשב כאילו הוא קורא בעצמו, שוב יש בידו לכוין שיצא בזה ידי חובת פרשת זכור אף בלא כוונת הקורא ....

הרב פרנק דן בשאלה אם הקורא מתכוון להוציא בדבר אחד והשומע בדבר שונה. נגענו בשאלה זו בעבר בהקשר של חזרת הש"ץ, בה השומע רוצה לצאת ידי חובת דברים נוספים (יחידה 12). בסוף הדברים הוא מעיר שיתכן וגם אם נאמר שניתן לצאת ידי חובת דבר שונה, יתכן וכאן אופי חיוב הקריאה שונה:

אולם עיקר הדברים שכתבנו לעיל שבנידון דידן בלאו הכי הקורא מכוין להוציא את הרבים במצות קריאת התורה - הם יוצאים מתוך הנחה שקריאת התורה בצבור נתקנה כדי להוציא את השומעים שיהא חשיב כאילו כל אחד קורא לעצמו. וכן מבואר בתשובת הראב"ן ..... הנה מבואר בראב"ן שקריאת התורה היא להוציא את הצבור ידי חובתם, שיהא חשוב כאילו כל אחד ואחד קורא בעצמו. וכן מבואר שגם ברכת התורה של המברך היא להוציא את השומעים שנתחייבו בברכה זו. אולם בתשו' הרדב"ז (ח"א, סימן תקע"ב) כתב, דהברכה היא רק להמברך אבל השומעים לא נתחייבו כלל בברכה זו. ואפשר שלדעת הרדב"ז גם קריאת התורה גופה לא נתקנה כדי להוציא את השומעים שיהא חשיב כאילו כ"א קורא לעצמו, וכן מצאתי בספר צ"צ ליובאוויץ (או"ח, סימן לה) שכתב כן מסברת עצמו וז"ל: שהחיוב לקרות ז' אין החיוב על הצבור ממש שיקראו קריאת ז' רק שז' יהיו קורין, ולא דמי למקרא מגילה שכל אחד חייב לשמוע כל המגילה, והביא ראיה לזה מהא דקטן קורא בתורה אבל אינו פורס על שמע מפני שאינו מוציא את הרבים ידי חובתם כמו שאין מוציא ידי חובה במקרא מגילה, וכיון שכן, איך קורא בתורה ומברך והרי הקטן אין מוציא וכו'. ולא ראה דברי הראב"ן הנ"ל שממנו מוכח שקריאת התורה היא להוציא את השומעים שיהא חשיב כאילו כל אחד קורא לעצמו. על כל פנים אם נאמר דבמצוות קריאת התורה אין הקורא מוציא את הרבים כלל, הרי אין כאן כוונת הקורא להוציא את הרבים בכלל, ואם כן יש לעיין ולדון דאין השומע יוצא בפרשת זכור בלי כוונת הקורא ביחוד להוציא, או נאמר דסתמא כל הקורא לרבים ניחא ליה להוציא את מי שירצה

בקהילות רבות נהוג להודיע בשבת פרשת כי תצא שראוי לכוון להוציא ולצאת ידי חובת קריאת זכור. מתוך הנחה שחובת זכור היא לקרוא את הפסוקים, אך אפשר לצאת בה ידי חובת שומע כעונה, הרב פרנק (הרב צבי פסח פרנק, תרל"ג-תרנ"ג, החליף את הרב שמואל סלנט כרבה של ירושלים, הזמין את הראי"ה קוק להיות הרב הראשי) מסביר שזה תלוי במחלוקת שהצגנו: לפי הראב"ן קריאת התורה תמיד עובדת כך. אך לפי הראשונים והאחרונים החולקים על כך ואומרים שחובת קריאת התורה היא שונה, יתכן ויש צורך שהקורא יכוון גם להיות שומע כעונה, ולא כקורא בתורה.

❖ כיצד הגרש"ז מוכיח את ההיפך מסוגיה זו, ומשמעות "בני הכנסת"

הליכות שלמה מילואים סימן יז

יש להביא ראיה ממועד קטן דף כב .... הרי שאף שכל אחד התפלל ביחידות, מכל מקום חייבין לילך לקריאת התורה בבית הכנסת, ולכאורה מבואר מזה דזהו חובת יחיד

הגרש"ז מגיע למסקנה הפוכה ממסקנתו של הרוג'ובר! הא כיצד?

לכאורה מחלוקתם תלויה בהבנת המושג "בני הכנסת". זהו ביטוי ייחודי.

הרוג'ובר אומר שנבחרים מתוך הקהילה נאספים לשמוע את קריאת התורה עבור הציבור. נראה שהוא מבין ש"בני הכנסת" אלו הנבחרים מתוך בית הכנסת. אין צורך שכולם יתקבצו אם הם כבר התפללו.

הגרש"ז מבין שהכוונה היא לבני בית הכנסת. כלומר, כל חברי הקהילה. אם ישנה דרישה שכולם יתאספו שנית, למרות שהם כבר התפללו, מוכח שהחובה חלה על כל פרט ופרט בקהילה.